

ЧОРНОУС Ю.М.,
кандидат юридичних наук, доцент
(Національна академія внутрішніх справ)

УДК 343.982

ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

У статті розкрито загальні питання техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів та досліджено його окремі аспекти стосовно розслідування злочинів міжнародного характеру.

Ключові слова: криміналістичне забезпечення, техніко-криміналістичне забезпечення, технічні засоби.

В статье рассматриваются понятие и содержание технико-криминалистического обеспечения расследования преступлений и раскрываются его отдельные аспекты относительно расследования преступлений международного характера.

Ключевые слова: криминалистическое обеспечение, технико-криминалистическое обеспечение, технические средства.

In the scientific article covers general issues of technical and forensic investigation of crimes and investigated some aspects regarding its investigation of crimes of international character.

Keywords: criminalistics providing, technical providing, hardwares.

Однією із умов ефективної боротьби зі злочинністю на державному та міжнародному рівнях є розробка належного криміналістичного забезпечення діяльності правоохоронних органів щодо розкриття, розслідування та попередження злочинів. Одним із важливих напрямів криміналістичного забезпечення є техніко-криміналістичне, однак погляди щодо визначення його поняття та змісту суттєво відрізняються, й багаторічна дискусія ще не привела до загальновизнаного результату. Спробуємо висловити певні міркування із даного питання.

На думку О.Ф. Волинського, техніко-криміналістичне забезпечення представляє собою здійснювану правоохоронними органами діяльність, спрямовану на створення умов їх постійної готовності до застосування методів і засобів криміналістичної техніки і реалізацію цих умов у кожному конкретному випадку розкриття та розслідування злочинів [1, с. 67].

В.О. Волинський під техніко-криміналістичним забезпеченням розкриття та розслідування злочинів розуміє організаційно-функціональну систему, направлену на створення умов постійної готовності служб і підрозділів органів внутрішніх справ до швидкого і ефективного вирішення техніко-криміналістичних завдань, і на практичну реалізацію цих умов з метою отримання, накопичення, обробки криміналістично значущої інформації та її використання в процесі розкриття та розслідування злочинів [2, с. 16].

Таким чином, вченими стосовно техніко-криміналістичного забезпечення виділяються дві ознаки: створення постійної готовності засобів і методів криміналістичної техніки; створення умов для реалізації цих засобів і методів.

На думку І.І. Дановської, техніко-криміналістичне забезпечення може бути розглянуте як система теоретичних положень і принципів розробки й застосування науково-технічних засобів і методів виявлення, фіксації, вилучення, нагромадження й переробки упредметненої інформації про розслідувану подію, а також технічних засобів і способів попередження злочинів [3, с. 69].

І.В. Гора розглядає техніко-криміналістичне забезпечення розкриття та розслідування злочинів органами Служби безпеки України у широкому та вузькому розумінні. Так, у широкому розумінні техніко-криміналістичне забезпечення діяльності органів Служби безпеки України – це система взаємоузгоджених науково-дослідних, організаційних, інформаційних, матеріально-технічних та інших заходів у межах їх функцій, визначених чинним законодавством, спрямованих на попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції, організованої злочинної діяльності у сфері управління та економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України.

У вузькому розумінні сутністю техніко-криміналістичного забезпечення діяльності органів Служби безпеки України є створення умов для підвищення ефективності контррозвідувальної, оперативно-розшукової та слідчої діяльності шляхом розробки і впровадження техніко-криміналістичних методів й засобів збирання та дослідження матеріальних носіїв доказової інформації [4, с. 121].

У вищенаведених визначеннях, серед різноманіття спільних та відмінних ознак, привертає увагу одна із них: одні автори (І.І. Дановська) ведуть мову про завдання науково-технічних засобів у техніко-криміналістичному забезпеченні, інші (І.В. Гора) – про техніко-криміналістичні засоби, аналіз ще однієї точки зору (А.Є. Федюнін [5]) свідчить про застосування власне технічних засобів. Виникає закономірне і принципове питання: тож про які засоби: науково-технічні, техніко-криміналістичні чи технічні слід вести мову в аспекті криміналістичного забезпечення, який їх зміст і співвідношення?

При розгляді загальних питань криміналістичної техніки у літературі також наводяться різні поняття: науково-технічні засоби; техніко-криміналістичні засоби; технічні засоби; засоби криміналістики; спеціальні технічні засоби та інші. Проте, як влучно зауважує В.Г. Гончаренко, наявна ситуація відображає не просто різний порядок слів, а вираження предметної належності, тобто її вирішення належить до наукознавчої галузі [6, с. 10].

О.О. Пунда пропонує визначення науково-технічного засобу, що використовується у кримінальному процесі, як сукупності приладів, пристроїв, апаратури, інструментів та матеріалів, що використовуються відповідно до закону спеціально уповноваженими особами для досягнення науково-обґрунтованого результату, який сприяв би захисту прав та законних інтересів учасників кримінального процесу, швидкому та повному розкриттю злочинів і викриттю осіб, винних у їх вчиненні [7, с. 8].

Г.І. Грамович під науково-технічними засобами (у широкому тлумаченні) розуміє пристрої, інструменти, спеціально розроблені, пристосовані або ж запозичені без змін з інших галузей діяльності людини та використовувані з метою виявлення, фіксації, вилучення, дослідження доказів, а також виконання інших дій з виявлення, розкриття та попередження злочинів [8, с. 47].

В.В. Коваленко наводить визначення науково-технічних засобів як системи методів, загально-технічних засобів і спеціально розроблених приладів, апаратів, устаткування, інструментів, пристроїв, матеріалів, технологій, а також тактичних і технічних прийомів їх застосування для виявлення, фіксації, вилучення та дослідження слідів злочину з метою найефективнішого здійснення дізнання, досудового слідства, судового розгляду справ та попередження злочинів [9, с. 7].

В останніх наведених визначеннях позитивним є те, що конкретизується широке коло науково-технічних засобів, використовуваних у кримінальному судочинстві: передбачаються як власне техніко-криміналістичні засоби, так і науково-технічні засоби, запозичені або пристосовані з інших сфер суспільного життя; уточнюється мета застосування науково-технічних засобів – вирішення завдань розкриття, розслідування та попередження злочинів.

У свою чергу, техніко-криміналістичні засоби визначаються як технічні пристрої та матеріали, наукові прийоми і методики, які використовуються для вирішення завдань, пов'язаних із розкриттям, розслідуванням та попередженням злочинів [10, с. 68-69].

Проте, як зазначає А.Є. Федюнін, очевидно, що використання терміна „техніко-криміналістичні засоби” обґрунтовано лише в тому випадку, якщо мова йде про засоби, дійсно створені чи суттєво модифіковані, перероблені для використання при проведенні криміналістичних досліджень, чи, як мінімум, розроблені спеціальні криміналістичні методики (програмні продукти), що дозволяють використовувати даний технічний засіб для вирішення завдань техніко-криміналістичного забезпечення розкриття і розслідування злочинів. Щодо решти можна вести мову лише про технічні засоби, які застосовуються у криміналістиці, що, слід зауважити, ніяк не зменшує їх значимості і корисності для органів дізнання та досудового слідства [5, с. 51].

Стосовно співвідношення розглядуваних термінів М.В. Салтевський зазначає, що в криміналістиці для позначення знарядь праці слідчого та оперативного працівника використовують різні поняття: „науково-технічні засоби”, „технічні засоби”, „техніко-криміналістичні засоби” та інші, об'єднані загальним поняттям „криміналістична техніка” [11, с. 94].

Враховуючи конструктивний зміст наведеного положення, не можемо повністю погодитися із його автором. Не всі науково-технічні (чи просто технічні) засоби, що використовують-

ся у роботі слідчого, оперативного працівника, можна автоматично віднести до засобів криміналістичної техніки. З цього приводу наведемо влучну репліку В.О. Волинського про те, що у будь-якому випадку підстави вести мову про належність тих чи інших технічних засобів до криміналістичної техніки з'являються лише за умови методичного (для ЕОМ – програмного) забезпечення їх використання з метою вирішення техніко-криміналістичних завдань [12, с. 13].

У загальному значенні вважаємо, що науково-технічні засоби та техніко-криміналістичні засоби, які застосовуються у діяльності із розкриття, розслідування та попередження злочинів, співвідносяться як ціле та частина. Техніко-криміналістичні засоби – це технічні засоби, спеціально створені для вирішення криміналістичних завдань чи пристосовані для цього шляхом змін загальних науково-технічних засобів. Науково-технічні засоби – це засоби, які створені різними галузями знань і частина з них використовується криміналістикою для вирішення своїх цілей.

Дана позиція узгоджується із традиційною класифікацією науково-технічних засобів за виникненням (джерелом походження), які поділяються на три групи: 1) взяті без змін з різних технічних і природничо-технічних наук; 2) спеціально пристосовані для криміналістичних цілей; 3) спеціально розроблені для цілей криміналістики [13, с. 58].

В.Г. Гончаренко вказує, що науково-технічні засоби, використовувані в слідчій практиці, складаються з техніко-криміналістичних і загальнотехнічних засобів. Поняттям “науково-технічні засоби” слід охоплювати усі без винятку засоби і методи їх застосування, що використовуються у слідчій роботі, а терміном “техніко-криміналістичні засоби” – технічні засоби, спеціально створені для криміналістичних цілей чи пристосовані для цього шляхом зміни загальнотехнічних засобів [6, с. 60].

Виходячи із наведених визначень, відправним поняттям при з'ясуванні змісту техніко-криміналістичного забезпечення виступає термін „технічний засіб”. Використання саме такого терміна узгоджується із визначенням криміналістичної техніки. Так, у навчальному підручнику під редакцією Р.С. Белкіна зазначається, що криміналістична техніка – це, по-перше, розділ криміналістичної науки; по-друге, сукупність *технічних засобів*, тобто пристроїв, апаратури, обладнання, інструментів, пристосувань, приналежностей і матеріалів, що застосовуються для збирання і дослідження доказів у процесі судочинства [14, с. 128]. Подібний погляд відображений у навчальному посібнику під редакцією Є.П. Іщенка [10, с. 68] та інших джерелах [15, с. 119].

Зважаючи на вищевикладені міркування, вважаємо за доцільне в контексті розгляду питань криміналістичного забезпечення, використовувати термін „технічні засоби” у всій їх різноманітності (техніко-криміналістичні засоби, науково-технічні засоби, пристосовані або ж запозичені без змін з інших галузей діяльності людини та використовувані з метою виявлення, фіксації, вилучення, дослідження доказів).

Це пояснюється тим, що термін „технічний засіб” володіє значною мірою універсальності, адже якщо ми ведемо мову про письмове приладдя, голку, молоток, пінцет тощо, які, наприклад, використовуються для роботи із речовими доказами на місці події, виникає питання: до техніко-криміналістичних чи науково-технічних засобів слід їх відносити? Перша група передбачає засоби, що розроблюються власне криміналістикою для вирішення своїх цілей і не стосується перелічених об'єктів, щодо другої – чи доцільно до загальнонавчаних технічних засобів додавати прикметник „науковий”?

Окреслені питання вже були предметом наукової дискусії. Так, наприклад, А.Е. Федюнін висловлюється проти додавання до поняття „технічний засіб” слів „науковий”, „криміналістичний” [5, с. 50].

Вважаємо таку категоричну думку не зовсім точною, адже контекст нерідко диктує необхідність використання й вищенаведених прикметників, коли необхідно вказати походження технічного засобу (мікроскоп порівняльний криміналістичний) чи підкреслити зв'язок технічного засобу із розвитком науково-технічного прогресу (системи біометричної ідентифікації особистості, що нині активно запроваджуються до правоохоронної діяльності).

Завдання техніко-криміналістичного розслідування злочинів реалізуються шляхом застосування уповноваженими суб'єктами технічних засобів відповідно до криміналістичних рекомендацій з метою:

- фіксації ходу і результатів проведення слідчих дій (ст. ст. 85, 85-1, 85-2 КПК України);
- виявлення, фіксації, збирання, дослідження слідів злочину, предметів, які можуть бути речовими доказами у кримінальній справі;

- використання технічних засобів під час проведення слідчих дій з метою фіксації їх перебігу та результатів, а також з тактичною метою – подолання протидії розслідуванню злочинів;
- ведення систем кримінальної реєстрації та криміналістичних обліків;
- розшуку і впізнання осіб, які вчинили злочини;
- проведення судових експертиз і попередніх криміналістичних досліджень (експрес-аналіз наркотичних засобів, попереднє дослідження речових доказів) та інші.

Актуальні напрями розвитку техніко-криміналістичного забезпечення є численними, частина із них зумовлена потребами ефективного розслідування злочинів на міжнародному рівні, особливо що вчинюються організованими злочинними угрупованнями та вимагають належних засобів протидії, в тому числі техніко-криміналістичної складової.

Так, наприклад, при розслідуванні злочинів міжнародного характеру важливим засобом збирання доказової інформації є міжнародна правова допомога у кримінальних справах. У процесі її реалізації виникає потреба у застосуванні ряду технічних засобів, які є новими для нашого кримінального судочинства і потребують розробки необхідних криміналістичних рекомендацій щодо їх застосування.

Зокрема, йдеться про застосування під час проведення процесуальних та слідчих дій засобів відеозв'язку чи відеоконференції. Правовою підставою даних заходів є норми ратифікованих міжнародних договорів України. Так, згідно зі ст. 18 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р. [16], «у тій мірі, в якій це можливо і відповідає основним принципам внутрішнього законодавства, якщо будь-яка особа знаходиться на території Держави-учасниці і повинна бути заслухана як свідок або експерт судовими органами іншої Держави-учасниці, перша Держава-учасниця може на прохання іншої Держави-учасниці дозволити проведення заслушування за допомогою *відеозв'язку*, якщо особиста присутність відповідної особи на території запитуючої Держави-учасниці не є можливою або бажаною» (п. 18).

У жовтні 2002 р. в м. Кишиневі представниками держав СНД укладено Конвенцію про правову допомогу та правові відносини в цивільних, сімейних та кримінальних справах [17], де у ст.6 „Обсяг правової допомоги” передбачено, що держави надають взаємну правову допомогу за допомогою виконання процесуальних і інших дій, передбачених законодавством запитуваної держави, у тому числі з використанням *відеозв'язку*, *відеозапису* й інших технічних засобів...”

Це далеко не повний перелік міжнародних договорів України, ратифікованих і таких, щодо яких проводяться заходи із підготовки до ратифікації, де передбачено можливість проведення слідчих дій (допиту, очної ставки, пред'явлення для впізнання) за допомогою відеозв'язку.

Виходячи із зазначеного, особливої актуальності набувають питання розробки техніко-криміналістичних рекомендацій щодо застосування технічних засобів з метою дистанційного проведення слідчих дій.

Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів можна розглядати у науковому і практичному змісті [15, с. 119-120]. По-перше, це система наукових положень щодо застосування технічних засобів та використання їх результатів. Науковий аспект передбачає формування системи техніко-криміналістичних рекомендацій, які адресуються слідчим, спеціалістам, експертам.

У другому, практичному значенні техніко-криміналістичне забезпечення є сукупністю пристроїв, інструментів, пристосувань, які застосовуються при виконанні слідчих, оперативних і експертних дій.

Тобто техніко-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів можна охарактеризувати як систему теоретичних положень і відповідних техніко-криміналістичних рекомендацій щодо розробки, запровадження до практичної діяльності та застосування технічних засобів з метою збирання, дослідження, оцінки і використання криміналістично значущої інформації.

Список використаної літератури:

1. Криминалистика: Учеб. для вузов / А.Ф. Вольнский, Т.В. Аверьянова, И.Л. Александрова и др.; Под ред. проф. А.Ф. Вольнского. – М., 1999.
2. Вольнский В.А. Техніко-криміналістичне забезпечення розкриття і розслідування злочинів: Посібник. – М., 1994.
3. Дановська І.І. Техніко-криміналістичне забезпечення процесу розкриття та розслідування злочинів: міжнародний досвід // Міжнародне співробітництво ОВС у боротьбі з транснаціональною злочин-

- ністю: Тези доп. міжнар. наук-теорет. конф. / Редкол: М.Г. Вербенський, В.Я. Горбачевський, Є.М. Моїсєєв, О.М. Джужу та ін. – К., 2010. – С. 68-70.
4. Гора І.В. Сучасні проблеми техніко-криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування злочинів органами Служби безпеки України // Криміналістика XXI століття: Матер. міжнар. наук.-практ. конф. – Харків, 2010. – С. 120-124.
5. Федюнин А.Е. Правовое регулирование применения технических средств в сфере уголовного судопроизводства: Дис. ... д-ра юрид. наук. – Саратов, 2008.
6. Гончаренко В.И. Научно-технические средства в следственной практике. – К., 1984.
7. Пунда О.О. Використання даних, отриманих у результаті застосування науково-технічних засобів, для доказування у кримінальному процесі: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К, 2002.
8. Грамович Г.И. Понятие научно-технических средств, используемых в борьбе с преступностью // Повышение эффективности использования криминалистических методов и средств расследования преступлений. – М., 1985. – С. 42-47.
9. Коваленко В.В. Актуальні проблеми застосування науково-технічних засобів спеціалістами при провадженні слідчих дій: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2004.
10. Криміналістика: Учеб. / Под ред. Е.П. Ищенко. – М., 2000.
11. Салтвекский М.В. Криміналістика: Учеб. пособие. – М., 1996.
12. Вольнский В.А. Закономерности и тенденции развития криминалистической техники: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. – М., 2001.
13. Криміналістика: Підруч. / Під ред. В.Ю. Шепітька. – К., 2001.
14. Криміналістика: Учеб. для вузов / Под ред. Р.С. Белкина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М., 2005.
15. Советская криміналістика: теоретические проблемы. – М., 1978.
16. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють: Закон України від 4 лютого 2004 р. № 1433 – IV // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 552-606.
17. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах 2002 р. // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 508-551.

Надійшла до редакції 08.10.2011

ВОВЧАНСЬКА О. А., здобувач
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.98

ТАКТИКА СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ

Висвітлено актуальні проблеми проведення слідчого експерименту. Проаналізовано наявні у юридичній літературі точки зору щодо цього питання, запропоновано тактичні прийоми проведення слідчої дії.

Ключові слова: *слідчий експеримент, тактика, тактичні прийоми, відтворення.*

Рассмотрены актуальные проблемы проведения следственного эксперимента. Проанализированы имеющиеся в юридической литературе мнения по этому вопросу, предложены тактические приемы проведения следственного действия.

Ключевые слова: *следственный эксперимент, тактика, тактические приемы, воспроизведение.*

This scientific article is about treatment of the actual problem questions of carrying out of investigatory experiment. The author has analyzed the points of view available in the legal literature on these questions and offered the tactical method of carrying out of investigatory actions.

Keywords: *investigatory experiment, interrogation, tactics, tactical method, reproduction.*

При розслідуванні різноманітних видів злочинів, особливо тяжких, зокрема, умисних вбивств, розбійних нападів, вимагань, захоплення заручників, незаконного виготовлення зброї, боєприпасів, вибухівок, наркотичних засобів або психотропних речовин, документів, печаток та ін., нерідко виникає необхідність окрім перевірки та уточнення показань підозрюваних та обвинувачених проводити

